

УДК 330.341:339.137.2:664.6

Баран Р.Я.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри гуманітарних та фундаментальних дисциплін
Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту
Тернопільського національного економічного університету*

Романчукевич М.Й.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії
та управління персоналом імені З. Манів
Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*

УДОСКОНАЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

IMPROVEMENT OF INNOVATIVE POLICY OF A COMPANY AS AN INSTRUMENT OF COMPETITIVE RECOVERY

АНОТАЦІЯ

В статті розглянуто напрями підвищення конкурентоспроможності підприємства в сучасних умовах. Визначено особливості інноваційного розвитку підприємств хлібопекарської галузі. Запропоновано алгоритм формування та реалізації стратегії інноваційного розвитку підприємства. Визначено напрями інновацій для підприємств хлібопекарської галузі. Подано узагальнені результати оцінювання ефективності інноваційно-інвестиційного проекту підвищення конкурентоспроможності аналізованого підприємства.

Ключові слова: інновації, конкурентоспроможність, підприємство, стратегія, хлібопекарська галузь.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены направления повышения конкурентоспособности предприятия в современных условиях. Определены особенности инновационного развития предприятий хлебопекарной отрасли. Предложен алгоритм формирования и реализации стратегии инновационного развития предприятия. Определены направления инноваций для предприятий хлебопекарной отрасли. Представлены обобщенные результаты оценки эффективности инновационно-инвестиционного проекта повышения конкурентоспособности анализируемого предприятия.

Ключевые слова: инновации, конкурентоспособность, предприятие, стратегия, хлебопекарная отрасль.

ANNOTATION

The article focuses on the trends of competitive recovery of a company under current conditions. It determines the peculiarities of innovative development of the bread-baking industry. Within the article the authors offer the algorithm to generate and implement the innovative development strategy of a company. They specify the innovative trends for enterprises of bread-baking industry. The article presents summarized results of performance evaluation for the innovative investment project aimed at competitive recovery of the company under study.

Keywords: innovation, competitiveness, enterprise strategy, bakery industry.

Постановка проблеми. На сьогодні перед більшістю вітчизняних підприємств гостро стоїть питання щодо організації інноваційної діяльності, результати якої дали б їм змогу отримати конкурентні переваги, а отже, покращити свої позиції на ринку. Особливо актуальним це питання стало після вступу України до Світової організації торгівлі (далі – СОТ), коли в конкурентну боротьбу на внутрішньому ринку вступили іноземні компанії.

У сучасному світі інновації, які динамічно розвиваються, важливим є чинник, що підвищує конкурентоспроможність підприємства і сприяє його розвитку. Експерти розвинених країн стверджують, що у разі вибору компанією саме інноваційного підходу та стратегії розробки товарів і послуг може стати переможцем.

На цьому етапі розвитку більшість вітчизняних хлібопекарських підприємств не приділяє достатньої уваги формуванню ефективного комплексу маркетингових заходів. Загострення конкурентної боротьби на ринку хлібобулочних виробів унаслідок збільшення кількості конкурентів у цій галузі змушує підприємства до пошуку більш ефективних способів конкурентної боротьби, серед яких важливе місце посідає інноваційна політика. Маркетингова інноваційна політика підприємства суттєво впливає на ефективність його функціонування, зокрема, на обсяги виробництва, рентабельність продажів та прибутковість діяльності підприємства в цілому.

Для того, щоб інноваційний процес приносить підприємству прибуток, необхідно організувати правильну й ефективну інноваційну систему. Чим ефективнішою є інноваційна система підприємства, тим більш позитивний ефект від впровадження інновацій, а отже, тим більше економічних вигод отримає саме підприємство.

Таким чином, можна зробити висновок, що тема інновацій та організації системи на підприємстві актуальна на сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процесу формування інноваційної системи на підприємстві у своїх дослідженнях приділяли увагу такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Дж. Вест, С. Галлагер, П. Дойль, С. Ілляшенко, Г. Чесбро, Д. Черваньов, З. Юринець. Питанням підвищення конкурентоспроможності підприємства присвячено праці Л. Балабанової, Ф. Котлера, А. Мазаракі, Ю. Макогона, М. Портера, Р. Фатхутдінова та інших. Проблема підвищення економічної ефективності підпри-

емств хлібопекарської галузі досліджується багатьма вченими, такими як Ю. Давидюк, О. Дзюба, А. Жамойда, Ю. Макаренко, Я. Обідина, К. Омельченко. Але в основному ці дослідження спрямовані на підвищення фінансових показників діяльності хлібопекарських підприємств, аналізу ринку хлібобулочних виробів, визначенню особливостей роздрібною торгівлі хлібобулочною продукцією та формуванню споживчого попиту.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак деякі питання щодо розробки ефективної маркетингової інноваційної політики хлібопекарських підприємств розглянуті недостатньо. Крім того, хоча проблемі інновацій присвячено багато наукових праць, дуже часто виробнича сфера з різних причин мало користується їх результатами. Особливо це стосується теоретичних аспектів сфери управління інноваційними процесами та їх впливу на конкурентоспроможність.

Метою статті є розробка методико-практичних рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності хлібопекарських підприємств шляхом дослідження та вдосконалення їх інноваційної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із найбільш актуальних завдань для підприємств в умовах зростання конкуренції як на макро-, так і на мікрорівні, стає збереження наявних та формування нових конкурентних переваг. Конкурентоспроможність підприємства слід розглядати як рівень ефективності використання ним економічних ресурсів порівняно з конкурентами. Головним чинником конкурентоспроможності є рівень споживання продукції та рівень задоволеності споживачів.

У цьому контексті одним із найважливіших аспектів динамічного розвитку підприємства, підтримки високих показників економічного зростання та рівня прибутковості в цей час повинні стати розробка та впровадження інновацій – як процесних, так і продуктових. В умовах агресивної конкуренції досить складно підтримувати на підприємстві високі показники прибутковості для товарів наявного асортименту. Це зумовлює необхідність постійної модернізації виробництва та продукції, розширення товарного асортименту, що дасть підприємству змогу протягом досить тривалого періоду досягати значних показників прибутковості та утримувати позиції лідера на ринку.

Інноваційна політика підприємства повинна бути спрямована насамперед на підвищення конкурентоспроможності його продукції. Різні типи інновацій повинні забезпечити зростання конкурентоспроможності, що, у свою чергу, зумовить зростання попиту на продукцію підприємства та зростання обсягів продажів за попередньою ціною. У подальшому у разі зростання конкурентоспроможності продукції можливим стане і збільшення цін та обсягів продажу.

Серед показників, які впливають на конкурентоспроможність підприємства, на нашу думку, необхідно виділити такі:

- зростання економічної ефективності діяльності підприємства;
- можливість зміни застосування сфери діяльності;
- підвищення задоволеності потреб споживачів та замовників;
- виникнення нових інтересів замовників;
- підвищення якості продукції внаслідок «повної» новизни, суттєвої модернізації, новизни технологічних параметрів (матеріали, технології, комплектуючі тощо).

Конкурентоспроможність підприємства безпосередньо залежить від конкурентоспроможності його продукції. А кожне підприємство буде впливати на конкурентоспроможність економіки країни. В економічно розвинених країнах існує тісний взаємозв'язок між інноваційністю економіки та її конкурентоспроможністю. Це зумовлено тим, що інноваційно активним підприємствам надаються різноманітні податкові пільги та державна підтримка.

Відповідно до індексу глобальної конкурентоспроможності 2015–2016 рр. [11] та глобального інноваційного індексу 2015 р. [12], лідерами переважно є одні й ті самі країни. Хоча абсолютної кореляції немає, однак те, що в першій десятці обох рейтингів збігаються сім країн (Швейцарія, Великобританія, Швеція, Нідерланди, США, Фінляндія, Сінгапур), є показовим. Водночас Україна в обох рейтингах знаходиться майже на однакових позиціях: за індексом глобальної конкурентоспроможності – на 79-му місці, а за глобальним інноваційним індексом – 64-му. Вища позиція в останньому рейтингу тісно корелюється зі зростанням більшості показників для України саме в групі Технологічна готовність під час розрахунку індексу глобальної конкурентоспроможності, і, зокрема, в блоці Технологічні запозичення в напрямках – наявність новітніх технологій, освоєння технологій на рівні фірм, а також прями зовнішні інвестиції та передача технологій.

Ринок хлібобулочної продукції на сучасному етапі висуває особливі вимоги щодо її якості та терміну придатності. Це зумовлює потребу в упровадженні нових видів обладнання та технологій для збереження позицій на ринку чи їх покращенні. У процесі зміни застарілого устаткування, крім зростання обсягів виробництва, необхідно ставити й інші завдання, зокрема: отримання продукції зі стабільною якістю з подовженим терміном зберігання та зниження частки ручної праці або навіть повне її виключення.

Моніторинг діяльності хлібопекарських підприємств показує стійку тенденцію зростання частки виробничих витрат у вартості продукції. Висока матеріаломісткість виробництва та зростання цін на ринках сировини вказують на необхідність підвищення ефективності викорис-

тання матеріальних ресурсів. Для цього необхідним є вдосконалення технологічних схем і режимів, що забезпечують більш якісну попередню підготовку сировини для переробки.

Формування інноваційної стратегії розвитку підприємства за усіма напрямками діяльності є запорукою розробки практичного механізму трансформації виробничого процесу, який забезпечуватиме повне задоволення підприємницьких потреб, максимальну економію ресур-

сів, висококваліфіковану й високооплачувану працю, збереження екології навколишнього середовища.

Складне становище у сфері технічного оснащення значної частини хлібопекарських підприємств становить головну загрозу їхній роботі. Зокрема, пічні агрегати потребують заміни на сучасні, менш тепломісткі, що дають змогу краще регулювати режим випічки, знижувати спікання.

Рис. 1. Алгоритм формування, реалізації та моніторингу стратегії інноваційного розвитку підприємства

На основі проведеного аналізу розвитку інноваційної діяльності підприємств можна визначити такі основні проблеми:

- визначення доцільності розробки та впровадження інноваційного продукту;
- непередбачуваність реакції споживачів на нововведення;
- підвищені фінансові, часові й інформаційні ризики та управління ними;
- залучення достатньої кількості необхідних фінансових коштів в потрібні терміни;
- адаптація наявних виробничих потужностей і процесів до нових умов;
- відсутність гнучкості з боку персоналу під час впровадження змін.

На сьогодні немає чітко сформульованого підходу до формування та реалізації стратегії інноваційного розвитку підприємств з опрацьованими й обґрунтованими етапами, тому, на нашу думку, пропонуємо вдосконалений алгоритм із чітким розмежуванням етапів «формування – реалізація – моніторинг», основними елементами якого є оцінка рівня інноваційного розвитку підприємств та розробка методичних рекомендацій щодо визначення заходів на етапі формування стратегії інноваційного розвитку підприємства (див. рис. 1). Під час розробки плану дій та етапів його реалізації необхідно враховувати динаміку інноваційного розвитку підприємств, вплив зовнішніх і внутрішніх чинників, а також наявність умов для успішної реалізації стратегії.

Для застосування рішення про формування стратегії інноваційного розвитку потрібна перевірена об'єктивна оцінка рівня, спрямованості, інтенсивності динаміки інноваційного розвитку підприємства, а також його готовності сприйняти інноваційним перетворенням і проведенню інноваційної політики, внаслідок чого зростає роль визначення рівня інноваційного розвитку підприємства, що дає змогу оцінити його поточний стан і розробити врешті-решт методичні та практичні рекомендації щодо розробки заходів на етапі формування стратегії інноваційного розвитку.

Одним із найважливіших етапів, на нашу думку, повинен стати моніторинг стратегії інноваційного розвитку, оскільки саме цей етап, який передбачає контроль і оцінку інновацій, прогнозування ефективності інноваційної діяльності підприємства з метою оцінення доцільності формування стратегії інноваційного розвитку, не досить часто зустрічається в практиці діяльності підприємств, навіть тих, які проводять активну інноваційну політику. А це, безперечно, не дасть змогу оцінити вплив інновацій на показники конкурентоспроможності підприємства.

Розглянемо основні чинники, які впливають на рівень конкурентоспроможності на конкретному підприємстві, зокрема, на ПП «Рості-мекс», яке належить до хлібопекарської галузі. Основною метою діяльності підприємства є

розробка конкурентоспроможної продукції, забезпечення споживчого ринку безпечними, корисними та якісними продуктами, економія ресурсів, освоєння нової продукції, підвищення ринкових можливостей, культури виробництва та отримання прибутку й забезпечення ліквідності. Ситуація на підприємстві в цілому є стабільною, однак існують певні проблеми в його розвитку.

Для визначення шляхів підвищення конкурентоспроможності підприємства було проведено SWOT-аналіз, за результатами якого виявлено сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози для підприємств. Серед слабких сторін, які негативно впливають на конкурентоспроможність, є застаріла матеріальна та виробнича база, яка зумовлює високі енергозатрати. Серед можливостей, які можуть забезпечити підвищення конкурентоспроможності, – зростання попиту в регіоні на хлібобулочні вироби високої якості та корисності.

Стратегія підвищення конкурентоспроможності продукції підприємства реалізується шляхом максимального ресурсозбереження та відповідно загального зменшення витрат виробництва. План заходів з енергоощадження на ПП «Рості-мекс» передбачає такі основні пріоритетні напрями енергоощадження:

- використання у виробництві новітнього енергоефективного обладнання;
- холодопостачання;
- впровадження устаткування для використання вторинних енергоресурсів.

Найбільш вагомим з запланованих заходів з енергоощадження є комплексна реконструкція одного із цехів, в якому залишилися печі попереднього покоління, що споживають понад 30% від споживаної підприємством електроенергії. В рамках реконструкції пропонується встановлення нових або вживаних після комплексної реставрації ротаційних та стелажних печей. Серед пропонованих фахівцями варіантів – серія німецьких печей MIWE [10] та італійські Avangarde 1240E David Forni [7] і Polin Classic 6080 [3].

Основна перевага ротаційних печей – низька ціна та висока продуктивність дрібноштучної випічки. Однак печі зі стелажами більш універсальні і застосовуються для всього хлібобулочного асортименту. За одне завантаження випікається менше одиниць випічки, але їх обсяги можуть бути в кілька разів більшими, ніж ті, які в ротаційній. У перших двох печей є поєднання стелажів (один або два візки) та ротаційного способу випічки.

За різноманітністю типів обігріву більш ефективними будуть печі MIWE roll-in e+ та Avangarde 1240E David Forni, з огляду на можливість використання додатково електричного обігріву, що в сучасних умовах різкого зростання цін на газ є суттєвим.

За площею поду однозначним лідером є піч MIWE roll-in e+. Крім того, піч MIWE roll-in

e+ є лідером у галузі енергоефективності. Ця стелажна піч, яка економно витрачає енергію (зниження витрат електроенергії порівняно з наявною піччю становить 15%, а з іншими пропонуваними 5–10%). До того ж у ній на 10–25% покращено використання тепла.

У результаті проведеного аналізу пропонуємо до встановлення нову піч MIWE roll-in e+. Єдиним її недоліком є висока ціна, однак, ураховуючи довготривалість проекту та її системи енергозбереження, термін окупності лише за показником економії електроенергії становить близько 5 років (абсолютне зниження витрат електроенергії – 59,5 тис кВт/год (зниження на 15% до рівня минулого року). Відповідно річна економія коштів складе 94 569,3 грн, не враховуючи власне функціонального використання. Таким чином, підвищена енергоефективність дасть змогу скоротити фінансові витрати.

Також вагомими заходами у сфері енергоощадження є використання вторинних енергоресурсів, установка приладів для автоматичного регулювання температури під час опалювання адміністративних корпусів, а також використання холодопостачання в зимовий період.

Виконання всіх заходів програми енергоощадження в 2016–2017 рр. дасть значну економію паливно-енергетичних ресурсів, і в 2016 р. економія складе 13,4 тис. м³ газу та 75,15 тис. кВт електроенергії, а економічний ефект – 278,26 тис. грн. Необхідний прогнозований обсяг фінансування – 900 тис. грн. Під час розрахунку враховували ціни на енергоносії станом на 1 квітня 2016 р.: вартість електроенергії – 158,94 коп./кВт без ПДВ, разом 168,13 коп./кВт [9]; вартість газу – 11,3667 грн/м³ [5].

Аналіз діяльності підприємства та ринку хлібобулочних виробів показав, що збільшувати лише обсяги виробництва наявних видів хліба – не ефективно, оскільки ринок ними вже насичений, тому необхідно випустити таку продукцію, яка б задовольняла вимоги покупців в цей час. Для з'ясування потреб споживачів було проведено дослідження у м. Івано-Франківську, щоб з'ясувати, яким хочуть бачити хліб покупці. Опитування проводилося в торгових точках підприємства та в супермаркетах, але не біля відділів зі хлібом, а біля кас. У результаті проведеного дослідження виявилось, що до найбільш важливих критеріїв під час придбання хліба належать: корисність (27%), смак (20%), свіжість (18%), ціна (16%), зовнішній вигляд (11%) та пакування (2%).

Додатково було проаналізовано асортимент продукції ПП «Ростімекс» за останні три роки, а також ринок хлібобулочної продукції Івано-Франківська в цей час. Це дало змогу дійти висновку, що жителі цього міста мають недостатньо можливостей, щоб придбати хліб з корисними біологічними добавками, зокрема, з висівками. Тому ми пропонуємо використати як інгредієнт в хлібобулочних виробках вівсяні

висівки. Їх рекомендують вводити в харчування людям, які хворіють на анемію, діабет, мають слабе здоров'я або навіть людям, які мають онкологічні проблеми. Зважаючи на це, запропоновано ПП «Ростімекс» змінити не тільки інгредієнт, а й сорт хлібобулочних виробів і випускати «Хліб вівсяний з висівками» (далі – хліб вівсяний), якого не пропонує жоден виробник Івано-Франківська.

Далі оцінимо потенційну місткість ринку хлібобулочних виробів м. Івано-Франківська та прилеглих районів на основі норм споживання:

$$M_p = H \times C, \quad (1)$$

де H – кількість населення,
 C – норма споживання на рік.

Норма споживання хлібобулочних виробів для дорослих становить 101 кг хліба на рік, для дітей – від 43,8 до 79,1 кг на рік (відповідно середньозважене 67,45 кг) [4]. Кількість мешканців та їх віковий розподіл розрахуємо за кількістю мешканців (M) та кількістю виборців (B):

$$M = 227\,030 \text{ осіб [1];}$$

$$B = 167\,191 \text{ особа [2].}$$

$$H < 18 = M - B = 227\,030 - 167\,191 = 59\,839 \text{ осіб;}$$

$$H > 18 = B = 167\,191 \text{ особа.}$$

Отже, для м. Івано-Франківська та прилеглих районів місткість ринку становить:

$$M_{\text{риф}} = H < 18 \times 67,45 + H > 18 \times 101 = 59\,839 \times 67,45 + 167\,191 \times 101 = 20\,922 \text{ тис. кг}$$

Реалізація хлібобулочних виробів ПП «Ростімекс» у 2015 р. становила 362,4 т на рік, а частка ПП «Ростімекс» на ринку хлібобулочних виробів міста – 5%, решта ж 95% ділять між собою лідери ринку та міні-пекарні. Обсяг випуску нового продукту «хліб вівсяний» можна оцінити, враховуючи дані продажів за попередні періоди: під час введення в 2014 р. «булки з висівками» обсяг річних продажів становив 6 000 кг за рік, звідси випуск нового виробу «хліб вівсяний» визначимо в 4 т/міс. з урахуванням ризику відсутності попиту на продукцію.

Далі проведемо оцінення економічної ефективності інноваційного проекту впровадження нового обладнання – ротаційної печі MIWE roll-in e+ та реалізації нового продукту.

На першому етапі потрібно визначити джерела фінансування майбутніх інвестиційних витрат. Вони визначатимуться як кошти, які необхідні для встановлення печі – 500 000 грн, та початкові витрати на рекламу нового продукту – 3 000 грн.

Для фінансування запланованих інвестицій на придбання та встановлення нової ротаційної печі підприємство може виділити власні фінансові засоби – 260 000 грн. Тому решту коштів слід залучити як банківський кредит. Його планується отримати в сумі 240 000 грн під 21,5% річних на п'ять років в «Ощадбанку» [6].

Розрахуємо показники ефективності інноваційно-інвестиційного проекту, а саме: чисту

Таблиця 1

Показники фінансової ефективності інноваційно-інвестиційного проекту

Показник	Позначення	Одиниця виміру	Значення
Чиста теперішня вартість проекту	NPV	грн	151 669
Індекс рентабельності	PI		1,3
Внутрішня норма рентабельності	IRR	%	20,1
Термін окупності	PP	роки	7,74

теперішню вартість (NPV), тобто чистий дисконтований дохід, індекс рентабельності (PI), внутрішню норму рентабельності (IRR) та період окупності інвестицій (PP).

Для вирішення цього завдання нами було складено план погашення кредиту – здійснюється за методом сплати основної суми боргу рівними частинами, або 48 000 грн щорічно (240 000 грн на п'ять років). Далі необхідно скласти прогноз доходів від реалізації нових хлібобулочних виробів. Розрахунок за проектом створення нового хлібобулочного виробу «Хліб вівсяний з висівками» виконано в базисних цінах. Як метод ціноутворення обрано метод з урахуванням рівня поточних цін конкурентів.

Також було складено прогноз поточних витрат на виробництво нового хлібобулочного виробу «Хліб вівсяний з висівками». Зокрема, враховувалося, що витрати на сировину, електроенергію і паливо збільшуються відповідно до обсягів виробництва та реалізації, тобто на 5% щорічно, а витрати на рекламу беремо лише 3 000 грн у перший місяць, як було зазначено вище.

Було розраховано амортизаційні відрахування щодо нового обладнання, використовуючи прямолінійний метод розрахунку амортизації, який дав змогу визначити розмір щорічних амортизаційних відрахувань в обсязі 50 000 грн (термін – 10 років).

Останнім етапом у нашому дослідженні є прогноз фінансових результатів підприємства для аналізованих нововведень та прогноз грошових потоків для інноваційного проекту, який проводиться для оцінки їх руху. Це дало нам можливість провести розрахунок показників фінансової ефективності інноваційного проекту: чистої теперішньої вартості (NPV), індексу рентабельності (PI), внутрішньої норми рентабельності (IRR) та періоду окупності інвестицій (PP) на основі дисконтованих грошових потоків, використовуючи метод оцінювання інвестицій, заснований на дисконтуванні [8].

Для цього інноваційно-інвестиційного проекту альтернативну вартість власного капіталу встановлено в розмірі 10% (ставка дисконту – r).

Результати розрахунку показників фінансової ефективності подані в табл. 1.

Таким чином, проект створення і реалізації інноваційних проектів: нової ротационної печі MIWE roll-in e+ та нового хлібобулочного виробу «Хліба вівсяного з висівками» слід вважати ефективними, оскільки, $NPV > 0$ і становить 151 669 грн, індекс рентабельності $PI > 1$ і

дорівнює 1,3, внутрішня норма рентабельності IRR є більшою, ніж альтернативна вартість капіталу (10%) і становить 20,1%, а термін окупності PP менший за життєвий цикл проекту – 7,74 роки.

Отже, для підвищення конкурентоспроможності підприємству необхідно проводити інвестиційну стратегію, спрямовану на оновлення виробничого обладнання з використанням ошадних технологій та захисну стратегію інноваційного розвитку для утримання позицій на ринку шляхом розширення асортименту продукції. Також зазначимо, що застосування захисної стратегії передбачає використання новітнього обладнання та виробничих технологій для забезпечення високої якості продукції та відносно низьких витрат виробництва.

Висновки. Таким чином, в ході дослідження нами було визначено шляхи підвищення ефективності інноваційної політики та конкурентоспроможності ПП «Ростімекс» та запропоновано вдосконалений алгоритм формування та реалізації стратегії інноваційного розвитку підприємства. Визначені напрями інноваційної діяльності підприємства дадуть змогу підвищити його конкурентоспроможність, підвищити прибутковість та збільшити частку на регіональному ринку хлібобулочної продукції. Серед перспективних напрямів підвищення конкурентоспроможності слід відзначити необхідність інтенсифікації інформаційних зусиль та впровадження системи управління якістю на підприємстві.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Івано-Франківськ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Івано-Франківськ>.
2. Івано-Франківська область [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://firtka.if.ua/?action=show&id=26996>.
3. Печь ротационная Polin Classic б/в, Киевская область [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://prom.ua/p38168778-pech-rotatsionnaya-polin.html>.
4. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 р. № 656 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/-laws/show/656-2000-%D0%>
5. Правила споживчого ринку газу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dpgor.104.ua/ua/forclients/rights%26duties/comertialuse/id/ceny-i-prava-potrebitel-juridicheskikh-lic-3469>.
6. Придбання нових та б/в транспортних засобів, сіль-

- ськогосподарської техніки та обладнання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oschadbank.ua/ua/business/loans/prydbannya-novykh-transportnykh-zasobiv-ta-abo-silgosptekhniki>.
7. Ротационная печь Avangarde 1240E David Forni (Италия) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://prom.ua/p1746492-rotatsionnaya-pech-avangarde.html>.
8. Чорна М. Проектний аналіз : [навч. посібник] / М. Чорна. – Х. : Консум, 2003. – 228 с.
9. Юридичним споживачам. – 2016. – Квітень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://oe.if.ua/tarif_jur.php?id=00218.
10. MIWE [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://miwe.de>.
11. The Global Competitiveness Report 2015–2016/2015–2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf.
12. The Global Innovation Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://globalinnovationindex.org/userfiles/file/report-pdf/GII-2015-v5.pdf>.